

פרשת שלח: האם צריך לקרוע שרואים את הכותל

פתיחה

בפרשת השבוע טוענים המרגלים שאין סיכוי לכבוש את ארץ ישראל, טענה שהובילה לבכייית העם כל הלילה: "וַתִּשָּׂא כָל־הַקָּהָל וַיִּתְּנוּ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא". הגמרא במסכת תענית (כט ע"א) כותבת שהלילה בו בכו בני ישראל במדבר הוא ליל ט' באב, ובכייית חנים זו הביאה את הקב"ה לקבוע שבליילה זה תהיה בכיה לדורות, ואכן שני בתי המקדש חרבו בט' באב.

בעקבות פסוקים אלו נעסוק השבוע בשאלה, האם כאשר רואים את מקום המקדש והכותל חרבים צריך לקרוע, ואם כן כיצד יש ליישב את המנהג שרבים לא נוהגים לקרוע. כמו כן נראה את מחלוקת הפוסקים האם יש לקרוע גם על שאר ערי יהודה, והאם יש הבדל בין הקריעה עליהם לקריעה על ירושלים.

קריעה על החורבן

מדוע יש לקרוע? הגמרא במסכת מועד קטן (כו ע"א) עוסקת בדיני קריעה על מת וכותבת, שגם כאשר רואים את בית המקדש או ערי יהודה חרבות חובה לקרוע. המקור לחובה זו הם פסוקים בספר ירמיהו המספרים שלאחר הירצחו של גדליה בן אחיקם, עלו אנשים מאזור אפרים ושכם לבית המקדש להביא ביכורים, ועוד לא ידעו שערי יהודה חרבו. כאשר ראו אותן חרבות קרעו בגדיהם, והוסיפו פסוק שביטא את צערם. ובלשון הגמרא:

"ערי יהודה מנלן (=מניין)? דכתיב ויבאו אנשים משכם משילו ומשומרון מגולחי זקן וקרועי בגדים ומתגודדים להביא בית ה'. אמר רבי חלבו: הרואה ערי יהודה בחורבן אומר: 'ערי קודשך וכו', וקורע. ירושלים בחורבנה אומר: 'ציון מדבר וכו', וקורע. בית המקדש בחורבנו אומר 'בית קדשנו ותפארתנו וכו', וקורע. קורע על מקדש ומוסיף על ירושלים."

הגמרא לא אומרת בפירוש מה מטרת הקריעה על החורבן, ונאמרו במפרשים מספר הסברים: א. הגמרא במועד קטן (יד ע"ב) כותבת, שקורעים לקטן שנפטר הוריו כדי לעורר צער, ובדומה לכך קריעה על המקדש. ב. **הרדב"ז** (ב, תרמו) כתב שהראיה של החורבן גורמת לצער, והקריעה היא ביטוי לצער (ולא מעוררת אותו וכאפשרות הראשונה).

ערי יהודה

כאמור, בנוסף לחובה לקרוע על בית המקדש וירושלים, חובה לקרוע על ערי יהודה. מובן מדוע קורעים על בית המקדש וירושלים, מכיוון שהם מהווים את המרכז הרוחני והשלטוני. לא ברור לעומת זאת, מדוע הגמרא אומרת שקורעים דווקא על ערי יהודה, שהרי אם הסיבה לקריעה שהארץ חרבה, היה מקום לקרוע על כל עיר חרבה שרואים בארץ ישראל ולא דווקא עליהם:

א. **הטור** (או"ח תקסא) **והמהרש"א** (מועד קטן, כו ע"א) פסקו, שאכן על כל ערי ישראל יש לקרוע. בטעם הדבר שהגמרא כותבת שיש לקרוע על ערי יהודה ביאר **המור וקציעה** (הגהות או"ח, שם), שהתנא ששנה את הברייתא בגמרא היה מעולי בבל, שרובם היו משבט בנימין ויהודה וכל עיר שהתיישבו בארץ ישראל קראו לה על שם אזור יהודה, אבל כוונתם לכל ערי ישראל. ובלשונו:

"ולדידי חזי (=ולי נראה) דערי יהודה וערי ישראל חד מילתא להך ענינא (אותו דבר לענין זה), ומשום דתנא בבית שני היה שנתתיישבו עולי הגולה שמיחיה ובנימין גם בערי שאר שבטים שבארץ ישראל, משום כך הכל אחד. והא ודאי לא מסתבר שהרואה שילה שנקראת מנוחה, שלא יקרע, וכן שכם, שהיה שם ביתו של יעקב אבינו עליו השלום ויהושע בן נון."

ב. **הלבוש** (שם) חלק כתב, שקורעים על ערי יהודה דווקא 'שהם קרובים לירושלים'. כלומר, בגלל שירושלים שוכנת בין ערי יהודה, אז גם הם מקבלים מקדושתה ומעמדה, וכפי שכתב **היד רמ"ה**: "מאחר דהוי בית מקדש בתוכה". בדומה לכך כתב **פאת השולחן** (ג, א) אם כי בהתייחסות לצד הגשמי, שבזכות ירושלים ערי יהודה היוו מרכז שלטוני חשוב, לכן במקרה בו נחרבו יש לבצע קריעה. גם **הב"ח** (תקסא), על אף שהודה לדעת הטור והמהרש"א שמסבירא אין ענין מיוחד לקרוע דווקא על ערי יהודה, עם כל זאת למעשה נקט כדעת הלבוש שיש לקרוע דווקא על ערי יהודה. הסיבה לכך, שהפוסקים בירמיהו שמהם למדים את חובת הקריעה עוסקים בערי יהודה, אז נקבע שצריך לקרוע על ערי יהודה וכמייצגים של ערי ישראל.

מהו חורבן

כפי שמציינת הגמרא, רק מי שרואה ערי יהודה בחורבנם מברך, מה הכוונה בחורבנם? **הבית יוסף** (תקסא) מעלה שתי אפשרויות: **אפשרות ראשונה**: הגדרת חורבן תלויה בשאלה, האם יש יהודים שיושבים במקום. אם יהודים יושבים במקום, אז גם אם הגויים אוחזים בשלטון עדיין יש לקרוע, ואם הגויים יושבים, גם אם השלטון יהודי יש לקרוע. כפי שהעיר הבית יוסף יש קושי באפשרות זו, כיוון שכאמור לעיל הפסוק ממנו למדים שיש לקרוע מקורו בספר ירמיהו, ושם הם ראו את העיר חרבה מרחוק, ולא היו יכולים לדעת אם עוד יש יהודים המתגוררים במקום.

אפשרות שנייה: הכל תלוי בשלטון. אם השלטון בידי היהודים, אז אין לקרוע גם אם אין יהודים שמתגוררים במקום. לעומת זאת אם הגויים שולטים במקום, אז יש לקרוע גם אם יש יישוב יהודי. באפשרות זו צידד הבית יוסף, וכן פסקו להלכה גם **המגן אברהם** (שם, א), **הט"ז** (שם, א) ו**משנה ברורה** (שם, ב).

בית המקדש וירושלים

אם כן למעשה נפסק, שהשליטה בערי יהודה קובעת האם המקום נחשב חרב. לדעת רוב הפוסקים וביניהם **הגרש"ז אויערבך** (מנחת שלמה א, עג) **האגרות משה** (ה, לז), כאשר מדובר בבית המקדש שליטה 'גשמית' בלבד לא מועילה, כיוון שבית המקדש במהותו הוא מקום רוחני, ובשביל שלא ייחשב חרב צריך שייבנה. נחלקו הפוסקים מה דינה של ירושלים:

א. **הגרש"ז אויערבך** (מנחת שלמה א, כג) כתב, שדין ירושלים כדין בית המקדש, והיא נחשבת בנויה כאשר שולטים עליה מבחינה רוחנית. משום כך, גם בזמן הזה שיש בירושלים כנסיות ומסגדים ואי אפשר לעקור אותם - ירושלים נקראת חרבה ויש לקרוע, וכן

נראה מדבריו של **הרב וואזנר** (שבט הלוי ז', עה). סיוע לדבריו אפשר להביא מדברי היד רמ"ה שראינו לעיל, שכתב שהסיבה שקורעים דווקא על ערי יהודה ולא על שאר הערים, שהמקדש נמצא בירושלים, משמע שהסיבה שקורעים על ירושלים היא בגלל מעמדה הרוחני. ובלשונו של הגרש"ז אויערבך:

"שם בפנים חדשות עמוד ל"ח, מביא צדדי הספק אם בזמנינו שהשלטון בירושלם הוא בידי ישראל אם יש חיוב לקרוע עליה. חושבני דכל זמן שרואים עדיין בעיר הקדש והמקדש כנסיות של נכרים וגם קברי עכו"ם וכו', ואין אנו יכולים למעקר פולחנא נוכרה, עדיין היא בחרבנה."

ב. **האגרות משה** (ד, ע), **הרב הדאיה** (ישכיל עבדי ח, כח), **והילקוט יוסף** (או"ח תקסא) חלק וסברו, שיש לחלק בין ירושלים לבית המקדש. המקדש הוא מקום רוחני במהותו, ולכן צריך עליו שליטה רוחנית. לעומת זאת ירושלים למרות שהיא מקום רוחני, היא בעיקר חלק מארץ ישראל, ולכן צריך עליה שליטה שלטונית ולא רוחנית.

הקריעה בזמנינו

כפי שכבר העיר **הרדב"ז** (ב, תרמו) לפני חמש מאות שנה, רבים לא נוהגים לקרוע כאשר הם רואים את המקומות החרבים. גם בזמן הזה רבים לא נוהגים לקרוע, ואף אם יש צד ליישב את המנהג כאשר רואים את ירושלים (שהרי כאמור יש הסוברים שירושלים נחשבת בבניינה בזמן הזה), לא ברור מדוע לא קורעים כאשר רואים את המקדש חרב. דנו הפוסקים האם יש בכל זאת על מה לסמוך:

א. אפשרות ראשונה כתבו **הרב מנשה קליין** (משנה הלכות ו, קי) ו**הגרש"ז אויערבך** (תפילה, עמ' רפח), שאריכות הגלות (או לחלופין בזמנינו המצב הגשמי והרוחני הטוב יחסית) גרמה לכך שכבר לא מצטערים על החורבן, ואם יקרעו יצטערו על הבגד שנקרע יותר מאשר על החורבן, ובמצב מעין זה אין טעם לקרוע. ובלשונו של המשנה הלכות:

"ועלה בדעתי ללמד זכות קצת שלא זהירים העולם, דהרדב"ז כתב שם דטעמא דקריעה הוי משום עוגמת נפש, ובעונות הרבים אריכות הגלות גרמה שכבר הורגלו, ואפילו רואים ירושלים ומקום המקדש לא מתרגשים יותר ואין להם עוגמת נפש, ואם כן למה יקרעו? ואדרבה, אם יקרעו הבגד יש להם עוגמת נפש על הבגד שנקרע ולא על המקדש וירושלים".

ב. אפשרות שנייה כתב **הגרש"ז אויערבך** (שם), המבוססת על כך שלא באים לראות את המקדש. נפסק להלכה **בשולחן ערוך** (תקסא, ה), שבמקרה בו אדם ראה את בית המקדש החרב (דהיינו את הכותל או רצפת העזרה) בתדירות של פחות משלושים יום מהפעם הקודמת אין צורך לקרוע שוב, שכן שרק לאחר שלושים יום ללא ראייה מתעורר הצער מחדש.

על בסיס פסק זה חידש, שכיוון שבזמן הזה אם יש רצון אפשר להגיע לאזור הר הבית ולראות את בית המקדש, ובכל זאת רובם לא עושים כך - מוכח שהציפייה למקום אינה מספיק גבוהה. לכן גם אם מגיעים אחרי שלושים יום למקום המקדש ורואים אותו חרב, עדיין אין זו ראייה שיש בה התרגשות וצער, ואין לקרוע.

ג. אפשרות שלישית כתבו הפוסקים, שיש שנהגו כאשר הם מגיעים לכותל לתת את חולצתם לחבריהם, ובכך נמנעים מקריעה, שהרי אסור לקרוע בגד שאינו שייך ללבושו. אולם כפי שהעירו **הרב שטרנבוך** (מועדים וזמנים ז, תרז) ו**האור לציון** (שו"ת ג, ל, ה) מנהג זה לא פשוט, כיוון שברור שלא מדובר במתנה ממש אלא בהערמה שאינה מועילה. ובלשון הרב שטרנבוך:

"ושמעתי מתחכמים שפוטרים עצמם מחיוב קריעה על ידי מקנה בגדיו לחברו בקניין סודר. ולעניות דעתי דבהאי תקנה לא יצאנו מידי המבוכה, שהרי אומדנא דמוכח הוא שכל מה שהקנה לחברו הוא רק כדי לפטור את עצמו מחיוב קריעה, ואינו נעשה של הקונה לגמרי."

עם זאת כפי שצינו הפוסקים בדבריהם, בדומה לטעם השלישי גם שני הטעמים הראשונים נאמרו רק כדי ללמד זכות על כך שלא קורעים, ולכתחילה במקרה בו אדם רואה את הכותל¹ או את מקום המקדש עליו לקרוע, ואין בכך יוהרה (אלא אם כן מדובר בשבתות וחגים, או שהראיה הקודמת התרחשה פחות משלושים יום קודם מהראייה הקודמת שאז אין לקרוע).

יציד קורעים

לאחר שראינו שחובה לקרוע כאשר רואים את מקום הכותל, יש לברר את דיני הקריעה. לעיל ראינו את דברי הגמרא במועד קטן (כו ע"א), שהשוותה את הקריעה על אביו ואימו לקריעה על המקומות החרבים. נחלקו הראשונים האם ההשוואה בין הדינים מוחלטת, או שיש הבדלים בין סוגי הקריעה:

א. **הרמב"ם** (תעניות ה, יז) הביין שההשוואה מוחלטת, לכן כשם שבמקרה בו נפטרו אביו או אימו צריך לקרוע את כל הבגדים שעליו (דהיינו הבגדים העליונים, חולצה, הסוודר, החליפה וכו') עד מקום הלב, כך כאשר רואים את מקום המקדש חרב, צריך לקרוע את כל הבגדים שעליו עד מקום הלב, וכך פסקו להלכה **הטור והשולחן ערוך** (תקסא, ד).

ב. **הראב"ד** (שם) ו**הרמב"ן** (שער הקריעה) חלקו על הרמב"ם וטענו, שהגמרא השוותה בין קריעה על הכותל לקריעה על אביו ואימו, רק לעניין זה שבשניהם שאסור לאחות את הקרע לעולם (וכן הקריעה בעמידה וביד). אבל בעניין קריעת כל הבגדים הדין שונה, ויש לקרוע רק את הבגד העליון ודי בכך, וכך כתבו האחרונים שנהוג להלכה.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²

¹ א. **בפניני הלכה** (העם והארץ) הביא בשם הרב **טוקוצ'ינסקי**, שרק כאשר את רצפת מקום המקדש צריך לקרוע, ופסק כמותו (ולפי פירוש זה מובן מדוע רבים לא נוהגים לקרוע). ב. **הב"ח** (תקסא, ד), **הרב משה פיינשטיין** (אג"מ ד, ע), **הסטייפלר** (אורחות רבינו ב, קנה), **הילקוט יוסף** (או"ח תקסא) ופוסקים נוספים נקטו, שצריך לקרוע כבר כאשר רואים את הכותל. כדבריהם מסתבר, שהרי כבר כאשר רואים את הכותל מבחוץ, ושעם ישראל מתפלל שם ולא בבית המקדש, יש בכך סימן לחורבן.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com